

**ใบความรู้เรื่อง เปิดโลกคำคม ปลุกปัญญาผ่านสำนวนไทย**  
**หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ เรื่อง เปิดประตูสู่โคลงโลกนิติ**  
**แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑๒ เรื่อง เปิดโลกคำคม ปลุกปัญญาผ่านสำนวนไทย**  
**รายวิชา ภาษาไทย รหัสวิชา ท๒๑๑๐๒ ภาคเรียนที่ ๒ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑**

**เรียนรู้เรื่องสำนวน สุภาษิต คำพังเพย**

**สำนวน** คือคำกล่าวเชิงเปรียบเทียบเพื่อนำไปใช้อธิบายพฤติกรรม การกระทำ หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยไม่ต้องกล่าวถึงสิ่งนั้นตรงๆ เป็นกลวิธีการใช้ภาษาแบบหนึ่งในภาษาไทย สำนวนเป็นถ้อยคำที่ใช้สืบเนื่องกันมานาน จึงมีการเรียงคำหรือใช้คำที่แน่นอน มีการตีความที่เป็นแบบแผน และใช้เปรียบเทียบหรืออธิบายเรื่องราว โดยเฉพาะ **สุภาษิต คำพังเพย** ล้วนเป็นสำนวนที่น่าศึกษาในภาษาไทย

**สุภาษิต** คือถ้อยคำที่เป็นคติเตือนใจ มีจุดมุ่งหมายเพื่อสอนให้ละเว้นหรือให้ปฏิบัติ มักมีคำว่า อย่า ให้ อยู่ในถ้อยคำนั้นด้วย การสอนนั้นอาจเป็นการสอนตรงตรงหรือสอนด้วยความหมายที่แฝงไว้ให้ขบคิดซึ่งต้องแปลความหมายของถ้อยคำนั้น เพื่อให้ทราบเรื่องที่ต้องการสอนถ้อยคำที่เป็นสุภาษิต มักใช้คำสั้น ๆ กระชับรัดกุมใจ อาจมีสัมผัสคล้องจองหรือใช้คำที่แปลกชวนให้สะดุดใจและให้คิดตีความ สุภาษิตของไทยจึงมักมีลักษณะเป็นสำนวน

ข้อความที่เป็นสุภาษิตในสังคมไทย อาจนำมาจากธรรมเนียมในศาสนา หรือถ้อยคำที่โบราณจารย์กล่าวไว้ซึ่งมักรวบรวมไว้หรือปรากฏในวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ เช่น สุภาษิตพระร่วง โคลงโลกนิติ เป็นต้น อีกทั้งยังมาจากการอ้างอิงธรรมชาติ หรือสิ่งต่าง ๆ รอบตัว หรือจากการเปรียบเทียบกิจกรรมที่คนเรากระทำอยู่ตามปกติ

**ตัวอย่างสุภาษิตที่มาจากคำสอนในศาสนา**

|                      |                                    |
|----------------------|------------------------------------|
| อตตา หิ อตตโน นาโถ   | ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน                |
| ปมาโท มจฺจุโน ปทํ    | ความประมาทเป็นหนทางแห่งความตาย     |
| อเวเรน จ สมมฺนติ     | เวรทั้งหลายระงับได้ด้วยใจไม่จองเวร |
| กฺลฺยาณการี กฺลฺยาณํ | ทำดีได้ดี                          |
| ปาปการี จ ปาปํ       | ทำชั่วได้ชั่ว                      |
| อกโกเรน ชินเณ โกรธํ  | พึงชนะความโกรธด้วยความไม่โกรธ      |

**ตัวอย่างสุภาษิตที่เป็นคำกล่าวของโบราณจารย์**

ตักน้ำใส่กะโหลก ชะโงกดูเงา สอนให้รู้จักตนเอง รู้ความสามารถและสถานะของตนเองว่าเหมาะสมหรือสมควรทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือไม่

น้ำขึ้นให้รีบตัก สอนให้รีบทำเมื่อมีโอกาสดี

น้ำขุ่นไว้ใน น้ำใสไว้นอก สอนให้เก็บความขุ่นเคืองหรือความไม่พอใจไว้ในใจ ภายนอกให้ยิ้มแย้ม

น้ำเชี่ยวอย่าขวางเรือ สอนว่าอย่าไปค้านหรือขัดขวางคนที่โกรธหรือผู้ที่กำลังมีอำนาจ เพราะเมื่อทำแล้วจะเป็นอันตรายแก่ตัวเอง

ปลูกเรือนตามใจผู้อยู่ ผูกอยู่ตามใจผู้นอน สอนให้ทำตามความพอใจของผู้ที่จะได้รับประโยชน์นั้นโดยตรง

**คำพังเพย** คือสำนวนที่กล่าวให้เป็นข้อคิด คำพังเพยกล่าวถึงพฤติกรรม การกระทำ หรือปรากฏการณ์ต่างๆ ซึ่งอาจนำมาจากตำนาน นิทาน วรรณคดี เหตุการณ์ หรือสิ่งที่สังเกตได้จากธรรมชาติรอบตัว แล้วนำมาใช้ในความหมายที่เป็นนามธรรมหรือข้อสรุปของลักษณะที่เป็นนามธรรมเป็นข้อสรุปการกระทำหรือพฤติกรรมโดยทั่วไป

#### ตัวอย่างคำพังเพย

กำแพงมีหู ประตูมีช่อง ใช้ในความหมายว่า ความลับไม่มีในโลก

กิ้งก่องใบหยก ใช้ในความหมายว่า หญิงชายที่มีฐานะดีเสมอกันมีชื่อเสียงเกียรติยศเสมอกัน แต่งงานกัน เป็นต้น

จุดได้ตำตอ ใช้ในความหมายว่า พุดหรือทำอะไรสิ่งหนึ่งหนึ่งกับเจ้าของเรื่องนั่นเอง โดยผู้พุดหรือผู้ทำไม่รู้ตัว

ดำน้าพริกละลายแม่น้ำ ใช้ในความหมายว่า จัดงานฟุ่มเฟือยแต่ได้ผลไม่คุ้ม ใช้จ่ายทรัพย์สินไปในทางที่ไม่เกิดประโยชน์

ทำคุณบูชาโทษ ใช้ในความหมายว่า ทำดีหรือทำอะไรที่เป็นประโยชน์แต่กลับได้ผลร้าย

น้ำท่วมทุ่ง ผักบุ้งโหรงเหรง ใช้ในความหมายว่า พุดมากแต่ได้เนื้อหาสาระน้อย

น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่า ใช้ในความหมายว่า คนเราจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน

ปิดทองหลังพระ ใช้ในความหมายว่า ทำดีแต่ไม่มีใครเห็นความดีนั้น

มือไม่พาย เอาเท้าราน้ำ ใช้ในความหมายว่า ไม่ช่วยทำแล้วยังขัดขวางการทำงานของผู้อื่น

รำไม่ดี โทษปีโทษกลอง ใช้ในความหมายว่า ตนเองทำผิดแต่กลับโทษว่าเป็นความผิดของผู้อื่น

เรือล่มเมื่อจอด ตาบอดเมื่อแก่ ใช้ในความหมายว่า ทำงานจนจะเสร็จอยู่แล้ว แต่ก็ต้องล้มเหลวไปก่อน

#### คุณค่าทางภาษาของสำนวนไทย

สำนวนไทยเป็นมรดกแห่งภูมิปัญญาทางภาษาของไทยที่สะท้อนความเป็นมาของชาติ วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา การดำเนินชีวิตที่เป็นจริงของคนไทยมาแต่โบราณ สำนวนไทยใช้ภาษาที่งดงาม ไพเราะ กะทัดรัด มีความหมายที่ลึกซึ้งกินใจ จึงสมควรที่จะช่วยกันรักษาไว้เป็นสมบัติของชาติสืบไป

สำนวนไทยที่นำมาใช้สื่อสารในภาษาไทยทั้งในการพูดและการเขียนนั้นมีอยู่เป็นจำนวนมาก หากรวบรวมจดจำไว้และนำไปใช้อ้างอิงในการพูดหรือการเขียนได้อย่างคล่องแคล่ว ถูกต้องตามความหมายและกาลเทศะ จะเป็นประโยชน์อย่างมาก นอกจากช่วยสร้างเสริมปัญญา พัฒนาตนและสังคมยังทำให้ผู้ฟังประทับใจ ผู้ที่จะใช้สำนวนไทยให้ได้ดี เกิดประโยชน์ จำเป็นต้องฝึกฝนตนให้เป็นคนช่างสังเกต ใส่ใจจดจำ สำนวนไทยที่ได้ยินได้ฟังหรือได้อ่านให้มากที่สุด รวบรวม เก็บไว้เป็นคลังความรู้ของตนเอง และสามารถนำมาใช้ได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับเหตุการณ์หรือเรื่องราว